

дітей виконувати одні і ті самі завдання, що діти достатнього рівня виконують легко і швидко, а діти низького рівня – потребують допомоги дорослого. У результаті гальмується розвиток і сильних (дуже легкі завдання), і слабких дітей (музкерівник їм не може приділити потрібної уваги). Для дітей середнього рівня ці завдання посилені, з ними, головним чином, і працює сьогоднішній музкерівник.

Пропонуючи дітям прослухати твір Е.Гріга «Ранок», ми слухали враження кожної дитини від прослуханого, з'ясували, що вони уявляли, слухаючи цю музику. А потім пропонували кожному намалювати те, що вони уявляли під час слухання твору.

Отже, поради В.Сухомлинського щодо використання різних видів діяльності сприяють кращому сприйняттю дітьми музичних творів, а індивідуальна робота виступає ефективним засобом розуміння музики кожною дитиною і ефективніше впливає на духовно-моральний розвиток кожної особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аркин Е.А. Ребёнок в дошкольные годы. – М.: Просвещение, 1968. – 445с.
2. Держинская И.П. Музыкальное воспитание младших дошкольников. – М.: Просвещение, 1985. – 126 с.
3. Назайкинский Е.В. О психологии музыкального восприятия. – М.: 1972. – 400 с.
4. Основы эстетического воспитания / Под ред. А.К. Дремова. – М.:Высшая школа, 1975. – 327 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибр. тв. в 5 т. – Т.3. – К.: Рад. шк., 1977. – С.11.
6. Сухомлинський В.О. Вибр. тв. в 5 т. – Т.1. – К.: Рад. шк., 1977. – С.241-242

УДК 37.017

О.О. Лужкова

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ІДЕАЛУ МОЛОДІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено проблеми формування морально-естетичного ідеалу молоді в педагогічній спадщині В.Сухомлинського.

The article highlighted the problem of moral and aesthetic ideal of youth in the educational heritage of Suhomlinskogo.

Однією з актуальних проблем сьогодення є проблема виховання людини як найвищої морально-духовної цінності, в якій тісно взаємопов'язані естетичні знання, естетичний досвід та естетична активність. Ці складові загальної мети визначають завдання діяльності сучасної вищої школи. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» визначає стратегічну мету розвитку системи виховання молоді України: забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та духовного потенціалу як найвищої цінності нації. Тому, на цей час постає проблема спробувати домогтися оновлення змісту професійної підготовки фахівців, які у контексті вимог сучасного соціального буття забезпечують включення підростаючого покоління у соціокультурну діяльність, актуалізують духовні сили молоді. Естетичне виховання студентської молоді в різних вищих навчальних закладах має загальні й специфічні тенденції. Навіть в умовах одного вищого навчального закладу, наприклад, технічного вирішуються цілеспрямовані особливі завдання, які притаманні професійній підготовці. Формування духовного потенціалу, розширення морально-естетичного досвіду студентської молоді в умовах навчального закладу слід здійснювати через формування морально-естетичного ідеалу.

У самому розумінні слово ідеал у перекладі з грецької означає вид, образ, уявлення – це поняття моральної свідомості і категорія етики, це уявлення про досконале суспільство чи особистість, що визначають спосіб мислення і діяльності людини та суспільства. Люди створили ідеали, щоб потім, реалізувавши їх на практиці, зробити власне життя кращим, досконалішим, щасливішим. Ідеали відіграють надзвичайно важливу роль у системі духовних орієнтацій кожної людини, її світогляді. В молодому віці ідеали тільки формуються, але в житті молоді вони мають особливе значення. Духовні орієнтації, ідеали молоді суттєво відрізняються від орієнтацій, ідеалів людей старшого віку. По-іншому і бути не може, адже вони пов'язані з основними прагненнями особистості і, як правило, відображають сутність його життєдіяльності. Не можна також забувати, що ідеали молоді базуються не стільки на знаннях, скільки на емоціях і почуттях. У них переважають не раціонально обґрунтовані положення, висновки, підкріплені особистим життєвим досвідом, а уподобання, емоційно окреслені образи. Відповідно і вплив таких ідеалів на потреби та інтереси молоді, їхню мету, плани, задуми здійснюються, перш за все, через чуттєво-емоційні канали.

Серед багатьох проблем нашого суспільства, які трапляються в наш час, є проблема зростання та розвитку інтелектуального, духовного та фізичного компонентів людини та безпосередньо молоді. Неперервність освітнього та професійного вдосконалення особистості, звернення до загальнолюдських і національних цінностей, насамперед духовно-моральних.

У процесі життєтворчості, подолання кризових явищ зростає роль вищої школи, яка покликана допомогти студентові знайти зміст життя, створивши для цього повноцінні умови для його фізичного, інтелектуального, духовного розвитку і саморозвитку. Тому людське життя під кутом зору суб'єктивних, активно творчих засад виступає як проблема творчого життя особистості, її духовного світу, світогляду, мети та сенсу життя.

Особливої уваги сьогодні набуває проблема формування духовного потенціалу, морально-естетичного ідеалу студентської молоді, яка в свій час найширше була висвітлена в працях видатного педагога і гуманіста В.Сухомлинського.

Байдуже ставлення до духовного світу молодої людини неприпустиме, бо духовна убогість, яка є причиною такого ставлення, веде до морального спустошення і падіння, і тоді ніщо не зможе замінити найважчої втрати – втрати людини. Щоб ці втрати звести до мінімуму, маємо турбуватися передусім про виховання людської душі. Між освітою і вихованням у деяких закладах є розрив: знання, які мають формувати благородство душі, не зачіпають свідомості, не перетворюються в переконання.

На думку В.Сухомлинського, дуже важливо, щоб молодь мала духовне життя, моральні цінності. «Дитину треба вчити і вчити, що вона живе не в пустелі, а серед людей, отже, кожен твій крок врешті-решт відбивається на твоєму ближньому, тому що ідеш ти кудись з якоюсь метою; кожне твоє слово відгукнеться в душі іншої людини, але як відгукнеться – залежить від тебе. Уже те, що ти дивишся на навколишній світ і бачиш його, – приховує в собі і добро, і зло: все залежить від того, що ти бачиш і як бачиш, – так повчаємо ми своїх вихованців» [3: 260].

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається тенденція переходу до гуманістичної освіти, основою якої є збереження, трансляція й набуття духовних особистісних цінностей. Метою навчання в такому контексті має бути послідовна реалізація гуманістичного принципу – дбайливе ставлення до внутрішнього світу студента, його інтересів і потреб, збагачення духовного потенціалу. Досягненню цієї мети сприяє формування морально-естетичного ідеалу студентів вищих навчальних закладів. Освітній процес за таких умов має за мету створення ситуацій для розвитку особистості, в яких вихованець набуває можливостей оволодіти досвідом особистісного ставлення до навколишньої дійсності.

Провідне місце у педагогічній спадщині В.Сухомлинського займає ідея гуманізму, людяності та доброзичливості. Педагог переконливо стверджував, що виховання гуманізму,

людяності здійснюється через творення людям добра. Щоб людина росла і гармонійно вдосконалювалася як особистість, реалізовувала свої здібності й таланти, вона має бачити перед собою яскравий взірець, високу мету поривань. Весь процес виховання в понятті В. Сухомлинського – це прагнення досконалого морального-естетичного ідеалу. На основі узагальнення дослідницького й життєвого матеріалу він наприкінці життя написав книгу "Як виховати справжню людину", в якій і сформулював свої практичні поради вихователям.

У праці "Як виховати справжню людину" подається моральний ідеал, який увібрав у себе найкращі риси менталітету українського народу. В ній розкриваються конкретні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації тощо. В ній розкриваються зміст і методика роботи з виховання у дітей любові до Батьківщини і громадянства, ставлення до людей і обов'язку перед ними, ставлення до батьків, рідних, близьких, розуміння життя, добра і зла в ньому, виховання високих моральних якостей і норм поведінки тощо. На підставі багаторічної практичної роботи в школі автор у цій праці вперше у вітчизняній педагогіці глибоко розкриває суть таких понять, як людяність, патріотизм, відповідальність, гідність, терпимість, тактовність тощо. В центрі його уваги передусім – дитина, особистість, її духовний світ та моральні цінності. На конкретних прикладах подається методика утвердження в юних душах життєстверджувальних істин та формування морально-естетичного ідеалу.

Педагогічний пошук В. О. Сухомлинського засвідчує, що у кожній молодій людині повинна бути сформована чітка система ціннісних позицій, поглядів і уподобань. Це стає можливим лише за умови, коли ідеали, смакові уподобання, ціннісні орієнтири не регламентуються і передаються освітнім закладом не в завершеній формі, а виробляються безпосередньо молоддю в процесі спілкування, навчання і творчості [1: 16-17].

Василь Сухомлинський вважав, що треба виховувати високоосвічених, працелюбних, наполегливих людей, готових долати труднощі та формувати в майбутньому гідне суспільство. За його твердженням процес пізнання навколишньої дійсності є неодмінним емоційним стимулом думки для особистості. Істина, в якій узагальнюються предмети і явища навколишнього світу, стає особистим переконанням людини тоді, коли вона одухотворюється яскравими образами, що впливають на почуття. Тому важливо, щоб наукові істини молодь пізнавала через красу й невичерпну складність природних явищ.

Цій проблемі присвячено більшість робіт педагога. На його думку, ідея людяності насамперед реалізується через розвиток всіх потенціальних, інтелектуальних і фізіологічних можливостей особистості. Всебічно розвинена особистість втілює в собі повноту і гармонію сил, здібностей, пристрастей, потреб, які визначають моральну, ідейну, громадянську, розумову, творчу, трудову, естетичну, емоційну, фізичну досконалість.

Джерелами для створення морально-естетичного ідеалу видатний педагог вважав мудрість народної філософії, цілеспрямованість і практичність народної педагогіки, національні традиції родинного виховання, наукові спостереження й дослідження, а також енциклопедичні знання та активну практичну діяльність. Саме це в ідеалі справжньої людини органічно поєднує національні й загальнолюдські цінності, акумулює найкращі риси людини і громадянина.

В. Сухомлинський визначив і схарактеризував основні, найважливіші якості людини. Серед них – віра в моральні святині народу, відданість їм, любов до рідної землі, Батьківщини, вірність обов'язку людини, повага до старших, батьків, моральна чистота і благородство, прагнення творити добро, відповідальність, щедрість, скромність тощо. Коли ж узагальнити всі якості, якими має володіти справжня людина, перед нами вимальовується найголовніше – людяність, яка інтегрує ставлення до інших людей, до суспільства, до самої себе [2: 16-24].

Ідеал справжньої людини є основою програми, яку видатний педагог розробив і якою керувався. Про це говорять хоча б назви його творів: "Серце віддаю дітям". "Народження громадянина". "Людина неповторна". "Вірте в людину", "Дума про людину", "Як виховати

справжню людину", "Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості" та багато інших. Всі ці роботи наповнені гуманістичними ідеями виховання молодшої генерації.

Особливу увагу В.Сухомлинський приділяв вихованню високих моральних якостей і норм поведінки, які регулюють окремі вчинки й поведінку взагалі. Великого значення він надавав вихованню почуття гордості, бо без людської гордості, на його думку, немає яскраво вираженої особистості.

Виховати моральний ідеал можна лише пробудивши прагнення його досягти. Така спонукальна діяльність вихователів по суті є однією з основ морального виховання. В Павлівській школі про це дбали повсякденно. Прикладом може слугувати хоча б вироблення кількома поколіннями учнів Законів дружби, які регулювали відносини між школярами, надто старшого віку. "Щоб моральний ідеал став реальністю, треба вчити людину правильно жити, правильно ставитись до людей і до самої себе. Учитель стає вихователем лише тоді, коли оволодіє найдієвішим інструментом виховання – наукою про моральність, етикою" [3: 150].

У багатій різноаспектній педагогічній спадщині В. Сухомлинського можна знайти також інші складові морального виховання. Сам педагог надавав великого значення вихованню обов'язку й відповідальності, чутливості, чесності й правдивості. Такою якістю є виховання різнобічно розвиненої особистості, вірного сина свого народу, патріота, здатного зробити свідомий соціальний та моральний вибір.

На думку В.О.Сухомлинського – одна з найскладніших і найгостріших проблем, над якими треба працювати і в теоретичному, і в практичному планах – це проблема виховання моральних цінностей засобами слова, адже слово вчителя, як інструмент впливу на душу вихованця, нічим не замінити.

На його погляд, тонкість внутрішнього світу людини, благородство морально-емоційних стосунків не утвердити без високої культури словесного виховання. Багаторічний досвід Василя Олександровича переконує в тому, що слово вчителя пробуджує у підростаючого покоління відчуття людини – глибоке переживання того, що поруч із нами завжди є людина зі своїми радощами, печалями, запитаними, потребами.

У формуванні духовного обличчя людини велику роль відіграють поведінка, взаємини в колективі, суспільно-корисна праця. Однак і поведінка, і взаємини, і праця – все залежить від складних процесів, що відбуваються в душі, найважливішим засобом впливу на яку є слово.

Отже, майстерність, мистецтво виховання словом виявляється в тому, що педагог створює для вихованців атмосферу, насичену душевністю, атмосферу шукань, відкриттів не тільки наукових, суто пізнавальних, а й морально-естетичних. І ця атмосфера – плідний ґрунт для формування морально-естетичного ідеалу: "Слово – це найтонший різець, здатний доторкнутись до найніжнішої рисочки людського характеру. Словом можна створити красу душі, а можна і спотворити її. Тож оволодіваймо цим різцем так, щоб з-під наших рухів виходила тільки краса!" [8: 167]. Врешті-решт саме від слова педагога залежить створення в освітньому закладі обстановки, що сприяє вихованню, любові до знання, читання, мистецтва, музики. Слово педагога, що відображає його духовні уподобання і потреби, – це найперше і найголовніше.

Вплив слова вихователя на підопічних з метою виховання у них морально-естетичного ідеалу, духовних цінностей великою мірою залежить від емоційної культури самого вихователя, це частина культури педагога як особистості.

Надаючи духовності виняткового значення у формуванні особистості, В.Сухомлинський розкриває своє розуміння цього феномена: «... ми включаємо в поняття «духовний світ», «духовне життя» такий смисл: «Сфера духовного життя людини – це розвиток, формування і задоволення її моральних, інтелектуальних та естетичних запитів і інтересів у процесі активної діяльності». А морально-естетичний ідеал – це осмислення особистістю гуманістичного сенсу цілей власного життя, людської життєдіяльності загалом. Таке осмислення дає змогу збагнути високу мету, задля якої живе людина, відчувати власну –

як і кожної іншої людини – неповторність, усвідомити відповідальність за все, що вона робить, зрозуміти, що життя – це постійна, невідступна боротьба зі злом в ім'я перемоги добра на землі.

Основою, канвою духовності В.Сухомлинський вважає моральність. Однак, моральна довершеність особистості не є наслідком якихось вузькоспеціальних моралізаторських впливів на дитину, а здобувається останньою у щоденній життєдіяльності, у творчій праці, завдяки усвідомленню суспільного, громадянського значення як самого процесу праці, взаємин, які складаються між її учасниками, так і наслідків праці.

Праця ж, мотиви якої не пов'язані з усвідомленням її суспільної та особистої значущості, духовного сенсу, знищує в людині людське, спустошує, спонукає волю до холодного розрахунку, провокує до підлих намірів і вчинків. З тієї ж причини знання, що розглядаються лише з точки зору їх практичного застосування у майбутньому, можуть спричинити появу у людини таких негативних рис, як егоїзм, цинізм, втрата сумління та пов'язану з цим безвідповідальність, прагнення до наживи, успіху будь-якою ціною. Неодухотворені гуманістичним сенсом знання та праця можуть послужити вправним, проте соціальне небезпечним інструментом, якими їх носій здатен заподіяти багато зла.

Як зазначав В.Сухомлинський, духовна довершеність людини – це домінування у неї моральної спрямованості вищих форм психічної діяльності, ідейність її спонукань, думок, поглядів, інтересів, переконань, стійких морально-естетичних ідеалів. Усе це детермінується змістом, сутністю, головною життєвою метою людини, її взаєминами з іншими людьми, тим, яку роль відіграє вона у житті колективу, суспільства.

Дуже важливим для виховання молоді є особистий приклад учителя, особливо з урахуванням того, що дитина схильна до наслідування всього, що їй до вподоби, так і навпаки. Тому духовне обличчя молоді насамперед залежить від того, хто стає гідним прикладом для наслідування [7: 362].

З вуст учителя молода людина часто чує моральні повчання і настанови, як стверджував В.О.Сухомлинський, усе це набуває авторитет в очах дитини лише тоді, коли вона бачить у своєму вчителі людину одухотворену, закохану в свою працю: “Приклад вчителя – це не тільки те, що вчитель вміє робити своїми руками (хоч і це має велике значення), це весь уклад його духовного життя, це його одухотвореність усім, що він робить. Разом з дітьми, усім, що приносить дітям радість” [7: 382].

Педагог глибоко дослідив професію педагога, її особливості, визначив умови його ефективної роботи, основними з яких є професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти, систематичність, логічна послідовність, науковість.

Винятково важливу роль у професійній підготовці вчителя відіграють його ідейні і моральні якості, любов до дітей, терпимість і наполегливість, вимогливість і педагогічний такт. Цю проблему він розглядає у статтях «Краща учителька», «Майстерність», «Майбутні вчителі», «Моральне обличчя вчителя», «Високе покликання педагога». Василь Олександрович створює цілу педагогічну систему діяльності вчителя, яка ґрунтується на таких принципах:

- найвищою цінністю, що визначає весь смисл і спрямованість виховання, є людина;
- вплив особи вихователя на колектив і особистість вихованця залежить від гармонійної єдності моральної культури, духовного багатства, багатогранності інтересів вихователя;
- вихователь впливає на вихованця остільки, оскільки їх – вихователя і вихованця – об'єднує спільність духовних інтересів, спільність багатогранної діяльності.

Вихованець є найближчим помічником педагога у здійсненні складного багатогранного процесу виховання. Наймудрішим є той вихователь, якому вдалося досягнути того, що його вихованець сам виховує себе.

Отже, щоб виховати у молоді моральні цінності, досвідчений вихователь добивається того, щоб перед свідомістю вихованців розкривалися одухотворені образи людей з високою

моральністю, духовністю, які боролися за утвердження в житті ідеалів добра й справедливості. Розкриваючи суть моральних цінностей на конкретних прикладах, педагог формує морально-естетичний ідеал, тим самим розвиваючи і збагачуючи духовне життя студента.

Отже, досвід видатного педагога переконує, що духовний, моральний розвиток людини на ґрунті високих ідей дасть плідні результати за умови постійного впливу педагога на формування морально-естетичного ідеалу молоді.

Діяльна турбота про життя, щастя, спокій іншої людини – основа душевної краси. Справжнє піклування вихователя про долю вихованця починається тоді, коли йому вдається домогтися, щоб він поділився часткою своїх духовних сил з іншою людиною, щоб найвищим щастям для нього була турбота про щастя іншої людини, щоб умів керувати своїми діями, вчинками, поведінкою, намірами. Людиною він стане тоді, коли в його душі назавжди оселиться лагідність, чуйність, душевність, сердечність.

Видатний педагог вважав педагогічно доцільним такі основні вимоги до організації взаємостосунків, як духовність, духовна культура, взаємоповага, доброзичливість, взаємна довіра. У своїх працях Сухомлинський подає моральний ідеал, який увібрав найкращі риси менталітету українського народу. Він розкриває конкретні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації тощо.

Українська освіта має бути плідним фундаментом для розвитку всебічно розвинутої особистості, покликана не тільки давати якісну освіту, а й всіляко сприяти загальному культурному розвитку молоді, що забезпечить рівні можливості розвинути свої здібності і особисте мислення, усвідомити моральну та соціальну відповідальність у становленні корисного громадянина України. Навчання – не механічне перекладування знань з голови вчителя у голову дитини, а «складні моральні стосунки у яких провідною, визначальною рисою є виховання почуття честі, гідності і на цій основі бажання бути гарним». Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок про те, що в педагогічній науці питання морально-естетичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів залишаються все ще мало вивченими; за наявності досліджень окремих аспектів проблема формування морально-естетичного ідеалу студентів вищих технічних повністю не висвітлена в сучасній вітчизняній педагогічній науці. В той час, коли в вищих технічних навчальних закладах приділяється багато уваги фаховим дисциплінам, спостерігається недостатня увага до формування морально-естетичного ідеалу, світоглядних позицій, духовних цінностей студентської молоді, задача якої в майбутньому піднести моральний рівень нації.

Конкуренція на ринку інтелектуальної праці ставить перед інженерними вузами проблеми задоволення ринкового попиту на фахівців певного рівня і якості підготовки. Освітня політика вузу в цих умовах повинна бути направлена на вирішення підготовки конкурентноспроможних фахівців, соціально захищених якістю і професійно-діяльними можливостями своєї освіти, а також комплексно підготовлених до роботи в умовах, що постійно змінюються.

Таким чином, вирішити завдання морально-естетичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів засобами дисциплін гуманітарного циклу та різних видів мистецтва, розвинути у студентів світосприймальну позицію, розумово-вольовий компонент душі, піднести їх рівень культури в даному аспекті можливо лише при умові побудови відповідного цілеспрямованого процесу.

Спадщина Сухомлинського має колосальне значення для українського національного виховання, яке передбачає цілеспрямований, систематичний, регульований педагогічний вплив на формування морально-естетичного ідеалу молоді як засобу творення духовно багатого, а тому і розвинутої нової генерації. Особливість виховання на сучасному етапі полягає в тому, що воно повинно у найкоротший термін відродити національну гідність, честь, високу духовність зі стійкими переконаннями та взірцевими моральними ідеалами.

Педагогічний досвід видатного педагога сприяє теоретичному обґрунтуванню концепції естетичної освіти молоді в умовах відродження української національної освіти.

Вихідними позиціями при цьому є прагнення стверджувати морально-естетичний потенціал передусім самої людини. У зв'язку з цим, на нашу думку, пріоритетним є питання формування морально-естетичного ідеалу студентів вищих технічних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутенко В. Г. Естетична освіта / В.Г. Бутенко // Початкова школа. – 1995. – № 8. – С. 16-17.
2. Розенберг А. Я. Системний підхід у педагогіці В. О. Сухомлинського / А.Я.Розенберг // Психологія і педагогіка. – 1998. – № 3. – С. 16-24.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори / В. О. Сухомлинський. – К., 1976.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О.Сухомлинський // Вибр. тв.: У 5 т. – К., 1987. – Т. 3. – С. 300.
5. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О.Сухомлинський // Вибр.твори: У 5-ти т. – Т.1. – К., 1976.
6. Сухомлинський В. Книга о любви / В. Сухомлинский. – М., 1983.
7. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа / В.О.Сухомлинський// Вибр.твори: У 5-ти т. – Т. 4 – К., 1977. – С. 7-390.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський// Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т-3. – С.7-282.
9. Сухомлинський В.О. Слово вчителя в моральному вихованні / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.5. – К., 1977. – С. 321-330.
10. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину // Вибр.твори: У 5-ти т. – Т.2. – К., 1976. – С. 149-416.

УДК 37.032:371.4

Н.М. Мирончук

МОРАЛЬНО-ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті на основі аналізу наукового доробку В.Сухомлинського розкрито особливості морально-духовного розвитку особистості школяра, форми, методи та засоби його здійснення, окреслено вимоги до особистості педагога у спілкуванні з учнями. З'ясовано роль моральної свідомості, емоційно-почуттєвої сфери, вольових зусиль, діяльності, відносин у цьому процесі.

The article deals with peculiarity of morally-spiritual education of personality schoolchildren, forms, methods and means its realization on the basis analysis the scientific works of V.O. Sukhomlynsky. Requirements of personality teacher in relations with schoolchildren are described. The role of moral consciousness, emotional and volitional spheres, activity and relations in this process is defined.

Важливим чинником економічного, соціального і культурного розвитку суспільства, збереження духовних, моральних, громадянських, національних, родинних, особистісних цінностей, зміцнення гуманістичних основ життя суспільства, утвердження між людьми високої духовності та моралі є виховання дітей та молоді. Школа, сім'я, суспільство покликані забезпечити духовне зростання особистості, створивши відповідні умови для засвоєння національних та загальнолюдських цінностей, самовиховання і самореалізації особистості, сприяння її інтелектуальному, фізичному й естетичному розвитку, становлення гуманних взаємин.

Відомі українські дослідники та науковці І. Бех, А. Богущ, І. Зязюн, К. Журба, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін. з'ясовують соціально-психологічні та педагогічні чинники морально-духовного розвитку особистості дитини, принципи, напрямки його формування, технологічні засоби його вивчення та формування.